

สมเด็จพระสังฆราช (สุก ญาณสังวร)

พระประวัติ สมเด็จพระสังฆราช (สุก ญาณสังวร)

วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ราชวรมหาวิหาร

สมเด็จพระสังฆราช (สุก) ทรงเป็นสมเด็จพระสังฆราชพระองค์ที่ ๔ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ทรงเป็นพระมหาเถระที่ทรงพระเกียรติคุณเป็นที่เลื่องลือพระองค์หนึ่งในยุครัตนโกสินทร์ ทรงพระคุณพิเศษในด้านวิปัสสนาธุระจนมีพระฉายานามอันเป็นที่รู้จักกันไปในหมู่ประชาชนว่า “พระสังฆราชไก่อ่เถื่อน” เพราะทรงสามารถแผ่พรหมวิหารธรรมให้ไก่อ่ป่าเข็องเป็นไก่อ่บ้านได้

สมเด็จพระสังฆราช (สุก) ประสูติเมื่อวันศุกร์ ขึ้น ๑๐ ค่ำ ^(๑) เดือนยี่ ปีมล จุลศักราช ๑๐๙๕ พ.ศ. ๒๒๗๖ ในรัชกาลสมเด็จพระเจ้าบรมโกษฐ, สันนิษฐานกันว่าคงเป็นชาวกรุงเก่า, ปรากฏในหนังสือพระราชพงศาวดารว่า เมื่อครั้งกรุงธนบุรีเป็นพระอธิการอยู่วัดท่าหอย ริมคลองคูจาม (ในพระราช

^(๑) ใน เรื่องตั้งพระราชาคณะผู้ใหญ่ในกรุงรัตนโกสินทร์ พระนิพนธ์ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระสมมตอมรพันธุ์ กรมพระดำรงราชานุภาพ ว่าขึ้น ๒ ค่ำ เดือนยี่ (ฉบับพิมพ์ครั้งแรก พ.ศ. ๒๔๖๖ หน้า ๘๒)

พงศาวดาร เรียกว่า คลองตะเคียน) ในแขวงรอบกรุงเก่า มีพระเกียรติคุณในทางบำเพ็ญสมณภาพนา
ผู้คนนับถือมาก

ครั้ง พ.ศ. ๒๓๒๕ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ทรงปราบดาภิเษกเสด็จเถลิง
ถวัลยราชสมบัติเป็นปฐมรัชกาลแห่งพระบรมราชจักรีวงศ์ กรุงรัตนโกสินทร์, เมื่อได้ทรงจัดการข้าง
ฝ่ายอาณาจักรเป็นที่เรียบร้อยแล้วก็ได้ทรงพระราชดำริจัดการข้างฝ่ายพุทธจักรเพื่อทำนุบำรุง
พระพุทธศาสนา ซึ่งเสื่อมโทรมเศร้าหมองเพราะการจลาจลวุ่นวายในบ้านเมือง จึงได้ทรงโปรดเกล้าฯ
แต่งตั้งพระราชาคณะในตำแหน่งต่าง ๆ ตามโบราณราชประเพณี และได้ทรงแสวงหาพระเถระผู้ทรง
คุณพิเศษจากที่ต่าง ๆ มาตั้งไว้ในตำแหน่งที่สมควร เพื่อช่วยรับภาระ ธุระทางพระพุทธศาสนาสืบไป
และก็ในคราวนี้เองที่ได้ทรง “โปรดให้นิมนต์พระอาจารย์วัดท่าหอย คลองตะเคียน แขวงกรุงเก่า มา
อยู่วัดพลับ ให้เป็นพระญาณสังวรเถระ” ^(๒) พระอาจารย์วัดท่าหอยดังกล่าวนี้ก็คือ

^(๒) พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๑-๒ ฉบับหอสมุดแห่งชาติ คลังวิทยา พ.ศ. ๒๕๐๕ หน้า ๓๐.

สมเด็จพระสังฆราช (สุก) นั่นเอง จึงได้โปรดให้นิมนต์มาอยู่ในกรุงเทพฯ และทรงตั้งเป็นราชาคณะที่
พระญาณสังวรเถร ดังกล่าวแล้ว เนื่องจากพระองค์ทรงเป็นพระฝ่ายอริยวาสีนิยมความสงบวิเวก จึง
ได้โปรดให้มาอยู่วัดพลับ อันเป็นวัดสำคัญฝ่ายอริยวาสีของธนบุรีครั้งนั้น คู่กับวัดรัชฎาธิษฐาน และ
อยู่ไม่ไกลจากพระนคร, และเพื่อให้สมพระเกียรติที่เป็นพระอาจารย์ของสมเด็จพระเจ้าแผ่นดิน จึงได้
โปรดฯ ให้สร้างวัดพระราชทานใหม่ที่ติดกับวัดพลับนั่นเอง, เมื่อสร้างพระอารามใหม่เสร็จแล้ว ก็ได้
โปรดฯ ให้รวมวัดพลับเข้าไว้ในเขตของพระอารามใหม่นั้นด้วย แต่ยังคงใช้ชื่อว่าวัดพลับดังเดิม, ต่อมา
ในรัชกาลที่ ๓ จึงได้พระราชทานชื่อใหม่ว่า วัดราชสิทธิาราม ดังที่ปรากฏสืบมาจนบัดนี้, บริเวณอัน
เป็นวัดพลับเดิมนั้นอยู่ด้านตะวันตกของวัดราชสิทธิารามปัจจุบันนี้.^(๓)

สมเด็จพระสังฆราช (สุก) ทรงเป็นที่ทรงเคารพนับถือเป็นอันมากของพระบรมราชวงศ์มาแต่ครั้ง
รัชกาลที่ ๑ และรัชกาลที่ ๒ ปรากฏนามพระญาณสังวรเถร เป็นพระกรรมวาจาจารย์แทบทุก
พระองค์ นับแต่คราวทรงผนวชพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย แต่ครั้งยังทรงเป็นสมเด็จพระ
พระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงอิสรสุนทร เป็นต้นมา ดังปรากฏในพระราชพงศาวดารดังนี้
(๑) พ.ศ. ๒๓๓๑ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ขณะทรงดำรงพระราชอิสริยยศเป็น
สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงอิสรสุนทร ทรงผนวชเป็นพระภิกษุ ณ วัดพระศรีรัตน
ศาสดาราม สมเด็จพระสังฆราช (ศรี)^(๔) เป็นพระราชอุปัธยาจารย์ พระญาณสังวรเถร เป็นพระราช
กรรมวาจาจารย์ ทรงผนวชแล้ว วันแรกเสด็จประทับที่วัดพระศรีรัตนศาสดาราม มีการฉลองเสร็จ
แล้ว จึงเสด็จไปประทับ ณ วัดสมอราย (คือวัดราชาธิวาสในปัจจุบัน)

^(๓) ประวัติวัดราชสิทธิาราม กรมศิลปากร งานกฐินพระราชทาน ณ วัดราชสิทธิาราม พ.ศ. ๒๕๐๙ หน้า ๒-๕

^(๔) ในหนังสือบางเล่มเขียนเป็น สมเด็จพระสังฆราช (สี)

(๒) พ.ศ. ๒๓๓๗ สมเด็จพระราชวังบวรสถานมงคล ในรัชกาลที่ ๒ แต่ครั้งทรงดำรงพระราชอิสริยยศเป็น สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอเจ้าฟ้ากรมขุนเสนาอนุรักษ์ ในรัชกาลที่ ๑ (พระนามเดิม จุ้ย) ทรงผนวชเป็นพระภิกษุ ณ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม สมเด็จพระสังฆราช (ศุข)^(๕) เป็นพระอุปัชฌาย์ พระญาณสังวรเถร เป็นพระกรรมวาจาจารย์.^(๖)

(๓) พ.ศ. ๒๓๓๘ สมเด็จพระอนุชาธิราช กรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาท (พระนามเดิม บุญมา) ทรงผนวชเป็นพระภิกษุ ณ วัดพระศรีสรรเพชญ์ สมเด็จพระสังฆราช (ศุข) เป็นพระอุปัชฌาย์ พระญาณสังวรเถร วัดพลับ เป็นพระกรรมวาจาจารย์ พระธรรมกิตติ เป็นพระอนุสาวนาจารย์.^(๗)

(๔) พ.ศ. ๒๓๔๕ สมเด็จพระเจ้าหลานเธอกรมพระราชวังหลัง ในรัชกาลที่ ๑ (เจ้าฟ้ากรมหลวงอนุรักษ์เทเวศร์ พระนามเดิม ทองอิน) ทรงผนวชเป็นพระภิกษุ สมเด็จพระสังฆราช (ศุข) เป็นพระอุปัชฌาย์ พระญาณสังวรเถร เป็นพระกรรมวาจาจารย์.^(๘)

(๕) พ.ศ..... พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว แต่ครั้งยังทรงดำรงพระราชอิสริยยศเป็นสมเด็จพระเจ้าหลานเธอ ในรัชกาลที่ ๑ ทรงผนวชเป็นพระภิกษุ พระญาณสังวรเถร (สุก) เป็นพระราชาอุปฌายจารย์ พระพุทธโฆษาจารย์(ขุน) วัดโมลีโลกยาราม เป็นพระราชากรรมวาจาจารย์.^(๙)

---

^(๕) ในหนังสือบางเล่มเขียนเป็น สมเด็จพระสังฆราช (สุก)

^(๖) ประวัติวัดราชสิทธิาราม อ่างแก้ว หน้า ๔๙

^(๗) พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์รัชกาลที่ ๑-๒ ฉบับหอสมุดแห่งชาติ สำนักพิมพ์คลังวิทยาจัดพิมพ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ หน้า ๓๓๓, ๒๐๙-๒๑๐ ๒๑๘

^(๘) ในหมายรับสั่งรัชกาลที่ ๑ เรื่องพระราชพิธีทรงผนวชกรมพระราชวังหลัง กับพระเจ้าลูกเธอฯ ปืจอ จัตวาศก จ.ศ. ๑๑๖๔ ว่าพระพิมลธรรม ๑ พระธรรมกิจ ๑ เป็นคู่สวด (อ้างใน ประวัติวัดราชสิทธิาราม กรมศิลปากร. หน้า ๖๙)

^(๙) ประวัติวัดราชสิทธิาราม อ่างแก้ว หน้า ๕๑

(๖) พ.ศ. ๒๓๖๐ ในรัชกาลที่ ๒ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว แต่ครั้งยังทรงดำรงพระราชอิสริยยศเป็น สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอเจ้าฟ้ามงกุฎฯ ทรงผนวชเป็นสามเณร ณ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม สมเด็จพระญาณสังวร(สุก) เป็นพระราชอุปัธยาจารย์.^(๑๐) แต่ในพระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๒ ว่า สมเด็จพระสังฆราช (มี) เป็นพระอุปัชฌาย์สมเด็จพระญาณสังวร (สุก) วัดราชสิทธารามเป็นพระอาจารย์^(๑๑) ซึ่งกลับกันเป็นตรงกันข้าม

ในเรื่องนี้ สมเด็จพระญาณสังวรพระยาตำราภิธานุภาพทรงอธิบายไว้ในพระนิพนธ์เรื่อง ความทรงจำ ว่า ‘พิเคราะห์ตามเหตุการณ์ น่าจะกลับกันกับที่กล่าว (ในพระราชพงศาวดาร) คือสมเด็จพระญาณสังวรเป็นพระอุปัชฌาย์และสมเด็จพระสังฆราช เป็นพระอาจารย์ถวายเป็นศิษย์ เพราะสมเด็จพระญาณสังวรเป็นผู้มีอายุพรรษามาก นั่งหน้าสมเด็จพระสังฆราช (มี) ทั้งเป็นที่เคารพนับถือของพระราชวงศ์มาแต่ในรัชกาลที่ ๑ แม้สมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย และพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ก็เป็นศิษย์ของสมเด็จพระญาณสังวรมาแต่ก่อน น่าจะได้เป็นพระอุปัชฌาย์

และยังมีหลักฐานประกอบอีกอย่างหนึ่ง ด้วยถึงรัชกาลที่ ๔ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดฯ ให้สร้างพระเจดีย์ขึ้น ๒ องค์ เป็นคู่กัน อยู่ที่ลานหน้าวัดราชสิทธาราม (อันเป็นที่สถิตของสมเด็จพระญาณสังวร) องค์หนึ่งขนานนามว่า ‘พระศิวาสนเจดีย์’ ทรงอุทิศในพระนามของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว อีกองค์หนึ่งมีนามว่า ‘พระศิวจุมฏาเจดีย์’ เป็นพระบรมราชูทิศในพระนามของพระองค์เองยังปรากฏอยู่ ตรัสว่าเพราะได้เคยเป็นศิษย์สมเด็จพระญาณสังวรมาด้วยกันทั้ง ๒ พระองค์’^(๑๒)

^(๑๐) เรื่องตั้งพระราชาคณะผู้ใหญ่ในกรุงรัตนโกสินทร์ ของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระสมมตอมรินทร์ กรมพระตำราภิธานุภาพ ฉบับพิมพ์ครั้งแรก พ.ศ. ๒๔๖๖ และ ประวัติวัดราชสิทธาราม พ.ศ. ๒๕๐๙ หน้า ๔๐-๕๐

^(๑๑) พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๑-๒. อ่างแล้ว. หน้า ๕๕๘

^(๑๒) ความทรงจำ พระนิพนธ์ สมเด็จพระญาณสังวรพระยาตำราภิธานุภาพ สำนักพิมพ์คลังวิทยา พ.ศ. ๒๕๑๗ หน้า ๕๙-

ในรัชกาลที่ ๒ โปรดให้สถาปนาเป็นสมเด็จพระราชาคณะที่ สมเด็จพระญาณสังวร มีสำเนาประกาศที่ ทรงตั้ง ดังนี้

‘ศรีศุภกัมมัตถุ ๗ ล ๗ ลงวันพฤหัสบดี เดือน ๙ แรม ๗ ค่ำ (ปีชวด พ.ศ. ๒๓๕๙) ให้พระญาณสังวรขึ้น เป็นสมเด็จพระญาณสังวร อติสรสังฆเถรา สัตวิสุทธิจริยาปริณายก สปิฎกธรรมหาอุดมศีลอนันต์ อรัญวาสี สถิตย์ในราชสิทธาวาศวรวิหาร พระอารามหลวง ให้จากกฤตฤกาลอวยผลพระชนมายุศม ศรีสวัสดิพิพัฒนามงคล วิมลทฤฆายุศม ในพระพุทธศาสนาเถิด’ ^(๑๓)

สมเด็จพระญาณสังวรได้รับสถาปนาเป็นสมเด็จพระราชาคณะ ในปีเดียวกันกับสมเด็จพระสังฆราช (มี) ได้รับสถาปนาเป็นสมเด็จพระสังฆราช และนั่งหน้าสมเด็จพระสังฆราช ‘ด้วยได้เห็นบุญชินมนต์ พระสวดมนต์ในสวนขวา ^(๑๔) มีนามสมเด็จพระญาณสังวรอยู่หน้าสมเด็จพระสังฆราช เห็นจะเป็นด้วย มีพรรษาอายุมากกว่า’ ^(๑๕) สมเด็จพระญาณสังวรได้รับพระราชทานพัดงาสาม ซึ่งโปรดให้ทำวิจิตร กว่าพัดสำหรับพระราชอาคันตุกะสามัญ ^(๑๖)

สำหรับวัดพลับ หรือวัดราชสิทธารามนั้น นับแต่สมเด็จพระสังฆราช (สุก) ได้มาอยู่ครองแต่ครั้งยังทรง เป็นที่ พระญาณสังวรเถรแล้ว ก็ได้กลายเป็นสำนักปฏิบัติทางวิปัสสนาธุระที่สำคัญ ดังที่สมเด็จพระม พระยาดำรงราชานุภาพทรงพระนิพนธ์ไว้ใน เรื่องประวัติวัดมหาธาตุ ว่า “ในกรุงรัตนโกสินทร์นี้ วัด อรัญวาสีที่สำคัญ ก็คือวัดสมอราย ๑ กับวัดราชสิทธาราม ๑” ^(๑๗) และพระเกียรติคุณในทาง

^(๑๓) เรื่องตั้งพระราชาคณะผู้ใหญ่ในกรุงรัตนโกสินทร์ อ้างแล้ว หน้า ๘๓

^(๑๔) สวนขวา คือสวนที่โปรดให้สร้างขึ้นในรัชกาลที่ ๒ ซึ่งเป็นการแต่งเติมของเดิมที่สร้างขึ้นแล้วแต่รัชกาลที่ ๑ ให้วิจิตรพิสดารขึ้น สำหรับเป็นที่เสด็จประพาสในเวลาว่างพระราชกิจบ้าง เป็นที่เสด็จทรงบำเพ็ญพระราชกุศล เวลาเทศกาลนักขัตฤกษ์บ้าง ที่เรียกว่า สวนขวา เพราะอยู่ฝ่ายขวาพระราชมนเทียร ทุกวันนี้รื้อหมดแล้ว

^(๑๕) พระราชพงศาวดารฯ รัชกาลที่ ๑-๒ อ้างแล้ว. หน้า ๖๐๐

^(๑๖) ประวัติวัดราชสิทธาราม อ้างแล้ว หน้า ๕๐

^(๑๗) เล่มเดียวกัน. หน้า ๓๒

วิปัสสนาธุระของสมเด็จพระสังฆราช (สุก) นั้น คงเป็นที่เคารพนับถือทั้งในฝ่ายเจ้านายในพระบรมราชวงศ์และในหมู่ประชาชนทั่วไป จึงได้ทรงเป็นพระราช อุปัชฌาย์และเป็นพระอาจารย์ของพระมหากษัตริย์ และเจ้านายชั้นสูงในพระบรมราชวงศ์หลายพระองค์ ดังได้กล่าวมาแล้ว

พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ขณะทรงดำรงพระราชอิสริยยศเป็นพระเจ้าหลานเธอในรัชกาลที่ ๑ ทรงผนวชเป็นพระภิกษุ ก็ได้เสด็จมาประทับทรงบำเพ็ญเนกขัมมปฏิบัติ และทรงศึกษาวิปัสสนาธุระในสำนักสมเด็จพระสังฆราช (สุก) แต่ครั้งยังทรงดำรงสมณศักดิ์ที่ พระญาณสังวรเถร ณ วัดราชสิทธิารามนี้เป็นเวลา ๑ พรรษา โดยมีพระตำหนักสำหรับทรงบำเพ็ญสมาธิกรรมฐาน โดยเฉพาะเรียกว่า พระตำหนักจันทน์ ซึ่งสมเด็จพระบรมราชชนกนาถ คือ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ขณะทรงดำรงพระราชอิสริยยศเป็น กรมพระราชวังบวรสถานมงคล ได้ทรงสร้างถวาย ยังคงมีอยู่สืบมาจนบัดนี้^(๑๘)

เมื่อครั้งพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ขณะทรงดำรงพระราชอิสริยยศเป็น สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้า มงกุฎฯ ทรงผนวชเป็นพระภิกษุ ในรัชกาลที่ ๒ ก็ได้เสด็จไปประทับศึกษาวิปัสสนาธุระในสำนักสมเด็จพระสังฆราช (สุก) แต่ครั้งยังทรงดำรงสมณศักดิ์ที่ พระญาณสังวรเถร ณ วัดราชสิทธิารามเช่นกัน ดังที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงมีพระบรมราชาธิบายไว้ใน เรื่อง วัดสมอรายอันมีนามว่า ราชธาวิสา ว่า

“ได้ทรงประทับศึกษาอาจารย์สมัยในสำนักวัดราชธาวิสา ทรงทราบเสร็จสิ้นจนสุดทางที่จะศึกษาต่อไปอีกได้ จึงได้เสด็จย้ายไปประทับอยู่ ณ วัดราชสิทธิาราม คือวัดพลับ ซึ่งเป็นแหล่งสำคัญเชี่ยวชาญในการวิปัสสนาอีกแห่งหนึ่ง ซึ่งพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงผนวชในที่นั้น แต่หาได้ประทับประจำอยู่เสมอ ไม่เสด็จไปอยู่วัดพลับบ้าง กลับมาอยู่สมอรายบ้าง เมื่อเสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติแล้ว จึงทรงสร้างพระศิริจุมภฏเจดีย์ไว้เป็นคู่กันกับพระศิวาสนเจดีย์ ที่ทรงพระราช

^(๑๘) เล่มเดียวกัน. หน้า ๕-๖

อุทิศถวายสมเด็จพระบรมเชษฐาธิราช พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นสำคัญว่า เคยเสด็จ
ประทับศึกษา ณ สำนักอาจารย์เดียวกัน.”^(๑๙)

เกี่ยวกับราชประเพณีนิยมทรงศึกษาวิปัสสนาธุระ ของเจ้านายในพระบรมราชวงศ์ที่ทรงผนวชนั้น
สมเด็จพระยาตำราจราชานุภาพ ทรงมีพระอธิบายไว้ว่า

“อนุโลมตามราชประเพณีครั้งกรุงเก่า ดังเช่น สมเด็จพระเจ้าอุทุมพร ทรงผนวชแล้วเสด็จไปประทับ
อยู่ ณ วัดประดู่เป็นตัวอย่าง ด้วยเป็นวัดอรุณวาสี อยู่ที่ฝั่งนอกพระนคร เพราะการศึกษาธุระใน
พระศาสนาเป็น ๒ ฝ่าย ฝ่ายคันถธุระต้องเล่าเรียนพระปริยัติธรรมโดยมคธภาษา อันต้องใช้เวลาช้านานหลายปี
ไม่ใช่วิสัยผู้ที่บวชอยู่ชั่วพรรษาเดียวจะเรียนให้ตลอดได้ แต่วิปัสสนาธุระอีกฝ่ายหนึ่งนั้น
เป็นการฝึกหัดใจในทางสมถภาวนา อาจเรียนได้ในเวลาไม่ช้านัก และถือกันอีกอย่างหนึ่งว่า ถ้าชำนาญในทางสมถภาวนาแล้ว
อาจจะนำคุณวิเศษอันนั้นมาใช้ในการปลุกเสกเพื่อประโยชน์อย่างอื่น
ตลอดจนในวิชา พิไชยสงครามได้ในภายหลัง ด้วยเหตุนี้ เจ้านายที่ทรงผนวชมาแต่ก่อนจึงมักเสด็จไป
ประทับอยู่ ณ วัดอรุณวาสี เพื่อทรงศึกษาภาวนาวิธี.”^(๒๐)

นัยว่าการศึกษาวิปัสสนาธุระ ของสำนักวัดราชสิทธิาราม ในสมัยที่สมเด็จพระสังฆราช (สุก) ทรง
ครองวัดอยู่นั้นเจริญรุ่งเรืองมาก เพราะผู้ครองวัดทรงเชี่ยวชาญและมีกิตติคุณในด้านนี้เป็นที่เลื่องลือ.
ครั้นสมเด็จพระสังฆราช (สุก) ได้รับสถาปนาเป็นสมเด็จพระสังฆราช และเสด็จมาสถิต ณ วัดมหาธาตุ
แล้ว การศึกษาวิปัสสนาธุระแม้จะยังมีอยู่ ก็ไม่รุ่งเรืองเท่ากับสมัยที่สมเด็จพระสังฆราช (สุก) ยังทรง
ครองวัดนั้นอยู่.^(๒๑)

^(๑๙) เรื่องวัดสมอราย อันมีนามว่า ราชอิवास. พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ใน
งานถวายพระเพลิงพระบรมศพ สมเด็จพระศรีสวรินทิราฯ พ.ศ. ๒๔๙๙. หน้า ๒๕

^(๒๐) เรื่องเดียวกัน. หน้า ๓๑-๓๒

^(๒๑) เรื่องเดียวกัน. หน้า ๔๔

สมเด็จพระสังฆราช (มี) พระองค์ที่ ๓

ดำรงสมเด็จพระสังฆราช ๒๒ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๓๕๙ – ๑๑ กันยายน พ.ศ. ๒๓๖๒

พ.ศ. ๒๓๖๒ สมเด็จพระสังฆราช (มี) สิ้นพระชนม์, พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย จึงได้ทรงสถาปนาสมเด็จพระญาณสังวร (สุก) เป็นสมเด็จพระสังฆราช แล้วโปรดให้แห่มาสถิต ณ วัดมหาธาตุ เดิมทรงพระราชดำริที่จะตั้งสมเด็จพระพนรัตน์ (อาจ) วัดสระเกศ เป็นสมเด็จพระสังฆราช ถึงได้แห่มาสถิต ณ วัดมหาธาตุ เมื่อ ณ เดือน ๔ ปีเถาะ เอกศกนั้นแล้ว แต่เมื่อปีมะโรง โทศกข้างต้นปี เกิดอหิวาตกโรครุนแรง ยังไม่ทันจะได้ทรงตั้งสมเด็จพระพนรัตน์ (อาจ) เป็นสมเด็จพระสังฆราช, ถึงเดือน ๑๑ มีใจทักฟุ้งกล่าวอธิกรณ์สมเด็จพระพนรัตน์ (อาจ) ว่าชอบหยอกเอนศิษย์ หน่อมด้วยกิริยาที่ไม่สมควรแก่สมณะ ชำระได้ความเป็นสัตย์ อธิกรณ์ไม่ถึงเป็นปาราชิก จึงเป็นแต่ให้ถอดเสียจากตำแหน่งพระราชาคณะ และเนรเทศไปจากพระอารามหลวง.^(๒๒) ตำแหน่งพระสังฆราช นั้น ทรงพระราชดำริว่า สมเด็จพระญาณสังวร (สุก) วัดราชสิทธาราม เป็นสมเด็จพระราชาคณะผู้ใหญ่และได้เป็นพระอาจารย์ เป็นที่เคารพในพระราชวงศ์ จึงโปรดให้แห่สมเด็จพระญาณสังวร (สุก)

^(๒๒) ไปอยู่วัดไทรทอง คือวัดเบญจมบพิตร ในบัดนี้

มาสถิต ณ วัดมหาธาตุ เมื่อ ณ วันพฤหัสบดีเดือน ๑๒ ขึ้น ๔ ค่ำ ครั้นถึง ณ วันพฤหัสบดี เดือน ๑ ขึ้น ๒ ค่ำ ปีมะโรง โทศก จุลศักราช ๑๑๘๒ พ.ศ. ๒๓๖๓ จึงทรงตั้งสมเด็จพระญาณสังวร (สุก) ขึ้นเป็นสมเด็จพระสังฆราช^(๒๓)

มีสำเนาประกาศที่ทรงตั้ง ดังนี้

“ศรีศกฺขกอดีตกาล พระพุทธสักกราช ชไมยสหัสสสังวัจฉรไตรสตารถกไตรสัจฉฐีสัจฉฐมาศ ปัตยุบันกาล นาคสังวัจฉรมฤคศฤระมาศ ศุกขปักษครุวาระนวมิตถิ ปริงเฉทกาลอูกฤษฐ สมเด็จพระบรมธรรมฤกะ มหาราชารามาทิราชเจ้า ผู้ทรงทศพิธราชธรรม อนันตคุณวิบุลยปรีชาอันมหาประเสริฐ มีพระราชโองการमारพระบัณฑูรสุรสิงหนาทดำรงสิ่งพระราชูทิศสถาปนา ให้สมเด็จพระญาณสังวรเปนสมเด็จพระอริยวงษญาณปรียัตวิราสังฆราชาธิบดี ศรีสมณุตมาปรีนายนกตีปิฎกธราจารย์ สฤทธิษัติยสารสุนทร มหาคณฤศร วรทักษิณาสฤทธิสังฆาราม คามวาสีอริยวาสี เป้นประธานถานาทุกคณาธิกร จัตุพิธ บรพสัช สถิตในพระศรีรัตนมหาธาตุบวรวิหารพระอารามหลวง^(๒๔)

สมเด็จพระสังฆราช (สุก) ทรงเป็นสมเด็จพระสังฆราชพระองค์ที่ ๔ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ เมื่อทรงได้รับสถาปนาเป็นสมเด็จพระสังฆราชนั้น พระชนมายุได้ ๘๘ พรรษาแล้ว ทรงเป็นสมเด็จพระสังฆราชอยู่ไม่ถึง ๒ ปี ก็สิ้นพระชนม์ เหตุที่ไม่ได้ทรงเป็นสมเด็จพระสังฆราชมาก่อน^(๒๕) เพราะทรงเป็นพระราชาคณะฝ่ายสมณะ, แต่ประเพณีการเลือกสมเด็จพระสังฆราช คงถือเอาคัมภีร์ฐะ เป็นสำคัญ สมเด็จพระสังฆราช (สุก) ทรงเป็นฝ่ายวิปัสสนาธุระจึงไม่ได้เป็นสมเด็จพระสังฆราชมาก่อน มาในครั้งนี้เห็นจะทรงพระราชดำริว่า พรรษาอายุท่านมากอยู่แล้ว มีพระราชประสงค์จะสถาปนาให้ถึงเกียรติยศที่สูงที่สุดให้สมกับที่ทรงเคารพนับถือ เข้าใจว่าเห็นจะถึงทรงวิงวอน ท่านจึงรับเป็นสมเด็จพระสังฆราช.^(๒๖)

^(๒๓) พระราชพงศาวดารฯ รัชกาลที่ ๑-๒ อ่างแล้ว. หน้า ๕๙๘-๕๙๙

^(๒๔) เรื่องตั้งพระราชาคณะผู้ใหญ่ในกรุงรัตนโกสินทร์ อ่างแล้ว. หน้า ๘๔

^(๒๕) พระราชพงศาวดารฯ รัชกาลที่ ๑ - ๒ อ่างแล้ว หน้า ๖๐๐

^(๒๖) ประวัติวัดราชสิทธิาราม อ่างแล้ว หน้า ๔๘

สมเด็จพระสังฆราช (ด้อม) พระองค์ที่ ๕

ดำรงสมเด็จพระสังฆราช พ.ศ. ๒๓๖๕ – พ.ศ. ๒๓๘๕

อนึ่ง ธรรมเนียมแห่งสมเด็จพระสังฆราชมาสถิต ณ วัดมหาธาตุนี้ได้มีขึ้นในรัชกาลที่ ๒ โดยได้โปรดให้
แห่งสมเด็จพระสังฆราช (มี) วัดราชบูรณะ ซึ่งเป็นสมเด็จพระสังฆราชพระองค์ที่ ๓ แห่งกรุง
รัตนโกสินทร์ มาสถิต ณ วัดมหาธาตุเป็นพระองค์แรก พระองค์ที่ ๒ คือสมเด็จพระสังฆราช (สุก) ซึ่ง
เป็นสมเด็จพระสังฆราชพระองค์ที่ ๔ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ แห่งจากวัดราชสิทธิารามมาสถิต ณ วัด
มหาธาตุ พระองค์ที่ ๓ คือสมเด็จพระสังฆราช (ด้อม) ซึ่งเป็นสมเด็จพระสังฆราชพระองค์ที่ ๕ แห่ง
กรุงรัตนโกสินทร์ แห่งจากวัดสระเกษมาสถิต ณ วัดมหาธาตุ พระองค์สุดท้ายคือ สมเด็จพระสังฆราช
(นาค) ซึ่งเป็นสมเด็จพระสังฆราชองค์ที่ ๖ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ (รัชกาลที่ ๓), ในประกาศสถาปนา
ว่าสถิต ณ วัดมหาธาตุ แต่ไม่ได้แห่งมาสถิต ณ วัดมหาธาตุตามประกาศ เพราะขณะนั้นวัดมหาธาตุ
กำลังปฏิสังขรณ์ทั่วพระอาราม สมเด็จพระสังฆราช (นาค) จึงสถิต ณ วัดราชบูรณะอันเป็นพระ
อารามเดิมจนสิ้นพระชนม์ แต่นั้นมาธรรมเนียมการแห่งสมเด็จพระสังฆราชมาสถิต ณ วัดมหาธาตุก็
เป็นอันเลิกไป.

สมเด็จพระสังฆราช (นาค) พระองค์ที่ ๖

ดำรงสมเด็จพระสังฆราช พ.ศ. ๒๓๘๖ – พ.ศ. ๒๓๙๒

สมเด็จพระสังฆราช (สุก) ทรงเป็นสมเด็จพระสังฆราชอยู่ ๑ ปีกับ ๑๐ เดือน ก็สิ้นพระชนม์ เมื่อวันพฤหัสบดี เดือน ๑๐ ขึ้น ๑๓ ค่ำ ปีมะเมีย พ.ศ. ๒๓๖๕ มีพระชนม์มายุได้ ๘๙ โดยปี พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย พระราชทานพระโกศทองใหญ่ให้ทรงพระศพ เมื่อตั้งที่พระเมรุท้องสนามหลวง พระโกศองค์นี้ นอกจากสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวกับพระบรมวงศานุวงศ์ที่พระเกียรติยศสูง บางพระองค์ มีปรากฏว่าได้ทรงแต่พระศพสมเด็จพระสังฆราชพระองค์นี้พระองค์เดียว^(๒๓) นับเป็นการถวายพระเกียรติอย่างสูงด้วยเหตุที่ทรงเป็นที่ทรงเคารพนับถือ อย่างยิ่งนั่นเอง ส่วนการพระเมรุ นั้นโปรดให้ทำเมรุผ้าขาวที่ท้องสนามหลวง พระราชทานเพลิงพระศพเมื่อเดือน ๑๒ พ.ศ. ๒๓๖๕ นั้น^(๒๔) ครั้นพระราชทานเพลิงพระศพแล้ว ได้โปรดให้ปั้นพระรูปบรรจุพระอัฐิ ประดิษฐานไว้ในกุฏิกรรมฐานหลังหนึ่ง บริเวณด้านหน้าพระอุโบสถวัดราชสิทธาราม เพื่อเป็นที่ทรงสักการบูชาตลอดจนสานุศิษย์และผู้เคารพนับถือ สืบมาจนกระทั่งทุกวันนี้.

^(๒๓) เรื่องตั้งพระราชาคณะผู้ใหญ่ฯ อ่างแล้ว หน้า ๘๔

^(๒๔) พระราชพงศาวดารฯ รัชกาลที่ ๑-๒ อ่างแล้ว หน้า ๖๙๐

ต่อมาในรัชกาลที่ ๓ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้โปรดให้ช่างหล่อพระรูปสมเด็จพระสังฆราช (สุก) ขนาดย่อมขึ้นอีก ประดิษฐานไว้ในหอพระนาก พร้อมกับกับรูปสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ขุน) วัดโมลีโลกยาราม ซึ่งเป็นพระราชากรมวาจาจารย์ของพระองค์ ในปีมะโรง พ.ศ. ๒๓๘๗ ได้โปรดให้หล่อพระรูปสมเด็จพระสังฆราช (สุก) อีกองค์หนึ่งขนาดเท่าพระองค์จริง, พระราชดำริเดิม เข้าใจว่าคงจะทรงสร้างขึ้นสำหรับประดิษฐานไว้ ณ วัดมหาธาตุ อันเป็นที่สถิตของพระองค์เมื่อทรงเป็นสมเด็จพระสังฆราช, แต่ยังไม่ทันได้เชิญไปประดิษฐาน เพราะการบูรณะปฏิสังขรณ์ วัดมหาธาตุยังไม่แล้วเสร็จบริบูรณ์ พระองค์ก็เสด็จสวรรคตเสียก่อน, พระรูปสมเด็จพระสังฆราช (สุก) องค์ดังกล่าวนี้ จึงค้างอยู่ในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ต่อมาในรัชกาลที่ ๔ พระบาทสมเด็จพระเจ้าจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงโปรดให้แห่ไปประดิษฐาน ณ วัดมหาธาตุ^(๒๙) ปราบภูตามหมายรับสั่งในรัชกาลที่ ๔ ว่า โปรดให้เชิญไปเมื่อวันแรม ๒ ค่ำ เดือน ๔ ปีชวด จัตวาศก จ.ศ. ๑๒๑๔ พ.ศ. ๒๓๙๕^(๓๐) และโปรดให้สร้างแท่นจำหลักมีลวดลายเป็นรูปไก่อเลื้อนเป็นที่รองรับพระรูปเพิ่มเติมขึ้น และยังคงสถิตอยู่ในพระวิหารวัดมหาธาตุมาจนบัดนี้^(๓๑).

สมเด็จพระราชาคณะที่ สมเด็จพระญาณสังวรนั้น นับว่าเป็นตำแหน่งพิเศษในยุคกรุงรัตนโกสินทร์ เป็นตำแหน่งที่พระราชทานสถาปนาแก่พระเถระผู้ทรงคุณทางวิปัสสนาธุระโดยเฉพาะ ดังจะเห็นได้ว่าเมื่อครั้งพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ทรงตั้งพระอาจารย์สุก วัดท่าหอย ซึ่งเป็นผู้ทรงคุณพิเศษในทางวิปัสสนาธุระเป็นที่พระราชาคณะนั้น ก็ทรงตั้งในราชทินนามว่า พระญาณสังวรเถร อันเป็นราชทินนามที่แสดงถึงความเป็นผู้ทรงคุณในทางวิปัสสนาธุระ

^(๒๙) ตามที่กล่าวไว้ในหนังสือ เรื่องประวัติวัดราชสิทธิาราม (ฉบับกรมศิลปากร) อ้างแล้ว หน้า ๕๒ ว่า “ต่อมาสมัยรัชกาลที่ ๕ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงโปรดให้แห่ไปประดิษฐาน ณ วัดมหาธาตุ เมื่อ พ.ศ. ๒๓๘๕ ” นั้น ผิดพลาด เพราะ พ.ศ. นั้นยังเป็นรัชกาลที่ ๔ อยู่ ทั้งมีหมายรับสั่งในรัชกาลที่ ๔ ยืนยันอยู่ด้วย ดังอ้างไว้แล้วในที่นี้.

^(๓๐) ประวัติวัดราชสิทธิาราม อ้างแล้ว. หน้า ๑๔๑

^(๓๑) เรื่องเดียวกัน หน้า ๕๑-๕๒

พระรูปสมเด็จพระสังฆราช (สุก) ประดิษฐาน ภายในอุโบสถวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์

ครั้งมาในรัชกาลที่ ๒ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ทรงโปรดให้สถาปนาพระญาณสังวรเถร ขึ้นเป็นสมเด็จพระราชาคณะ ก็โปรดให้สถาปนาในราชทินนามว่า สมเด็จพระญาณสังวร ตามราชทินนามเดิมที่ได้รับพระราชทานแต่ครั้งรัชกาลที่ ๑ ครั้งสมเด็จพระญาณสังวร (สุก) ได้รับสถาปนาขึ้นเป็นสมเด็จพระสังฆราชในเวลาต่อมา, ราชทินนามที่ สมเด็จพระญาณสังวร ก็ไม่ได้โปรดพระราชทานสถาปนาพระเถระรูปใดอีกเลยนับแต่รัชกาลที่ ๒ เป็นต้นมา กระทั่งถึงรัชกาลปัจจุบัน ซึ่งเป็นรัชกาลที่ ๙ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จึงได้โปรดให้สถาปนา พระสาสนโสภณ (สุวฑฒโน เจริญ คชวัตร) วัดบวรนิเวศวิหารในราชทินนามที่ สมเด็จพระญาณสังวร ในวโรกาสเฉลิมพระชนมพรรษา ๕ ธันวาคม ๒๕๑๕ นับเป็นสมเด็จพระญาณสังวร รูปที่ ๒ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์

พระรูปสมเด็จพระสังฆราช (สุก) ภายในอุโบสถวัดราชสิทธิาราม

นับแต่ปีที่สมเด็จพระสังฆราช (สุก ญาณสังวร) สิ้นพระชนม์เมื่อ พ.ศ. ๒๓๖๕ ในรัชกาลที่ ๒ มาจนถึงปีที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลปัจจุบัน โปรดให้สถาปนา พระศาสนโสภณ (สุวฑฒโน) ขึ้นเป็น สมเด็จพระญาณสังวร เมื่อ พ.ศ.๒๕๑๕ นั้น เป็นเวลา ๑๕๐ ปีพอดี ซึ่งเป็นเวลายาวนานถึง ๖ รัชกาลที่ว่างเว้นมิได้ทรงพระกรุณาโปรดให้สถาปนาพระเถระรูปใดในราชทินนามตำแหน่งนี้ เพราะฉะนั้นตำแหน่งที่สมเด็จพระญาณสังวรนี้จึงกล่าวได้ว่าเป็นตำแหน่งที่มีความหมายสำคัญในประวัติศาสตร์ของ คณะสงฆ์ไทยตำแหน่งหนึ่ง.

พระศรีสรรเพชญ์ พระประธานในพระอุโบสถ วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์

พระศรีสัγκยมุนี หรือ พระศรีศากยมุนี (หลวงพ่อดโต) พระประธาน
ในพระวิหารหลวงวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์

ภายในพระมณฑป วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ มีพระเจดีย์ทองซึ่งประดิษฐานพระบรม
สารีริกธาตุของพระพุทธเจ้า รวมทั้งพระบรมอัฐิของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก
มหาราชและสมเด็จพระเจ้ากรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาท

พระพุทธจุฬารักษ์ พระประธานในพระอุโบสถ วัดราชสิทธิาราม

เป็นพระพุทธรูปปูนปั้นลงรักปิดทอง ปางมารวิชัย

มีเรื่องเล่าขานถึงประวัติพระพุทธรูปองค์นี้ว่า พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

รัชกาลที่ ๒ ทรงปั้นพระเศียรพระพุทธรูป

พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๓ ทรงปั้นองค์พระ

หน้าองค์พระประธานประดิษฐานรูปหล่อพระโมคคัลลานะ

พระสารีบุตร และพระอานนท์

พระประวัติในส่วนที่เกี่ยวข้องกับสมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต)

เรื่องประวัติของเจ้าพระคุณสมเด็จฯ อันเนื่องด้วยการศึกษาพระปริยัติธรรมนั้น ได้ฟังผู้หลักผู้ใหญ่เล่ากันมาว่า ท่านได้เล่าเรียนในสำนักสมเด็จพระพุฒาจารย์ (นาค) เปரியญเอก วัดระฆัง เป็นพื้น และได้เล่าเรียนต่อสมเด็จพระสังฆราช (สุก) วัดมหาธาตุบ้าง นอกจากนี้จะได้เล่าเรียน ที่ได้อีกบ้างหาทราบไม่ เล่าว่าเมื่อเป็นนักเรียนท่านมักได้รับคำชมเชยจากครูบาอาจารย์เสมอว่ามีความทรงจำดี ทั้งมีปฏิภาณอดยอดเยี่ยม ดังมีเรื่องเล่าขานกันว่าเมื่อท่านเรียนพระปริยัติธรรมในสำนักสมเด็จพระสังฆราช (สุก) นั้น ก่อนจะเรียนท่านกำหนดว่า วันนี้ท่านจะเรียนตั้งแต่นี้ถึงนั้น ครั้นถึงเวลาเรียนท่านก็เปิดหนังสือออกแปลตลอด ตามที่กำหนดไว้ท่านทำดังนี้เสมอ จนสมเด็จพระสังฆราชรับสั่งว่า "ขรัวโตเขามาแปลหนังสือให้ฟัง เขาไม่ได้มาเรียนหนังสือกับฉันดอก" ยังมีข้อน่าประหลาดอีกอย่างหนึ่ง ที่ท่านเรียนรู้ปริยัติธรรมแต่ไม่เข้าแปลหนังสือเป็นเปรียญ (ในสมัยก่อนนั้น การสอบพระปริยัติธรรมไม่ได้ออกเป็นข้อสอบเหมือนทุกวันนี้ การสอบในครั้งนั้นต้องสอบพระปริยัติธรรมต่อพระพักตร์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระสังฆราช (สุก) ณ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม เป็นการสอบด้วยปากเปล่า สุดแต่ผู้เป็นประธานกรรมการ และกรรมการจะสอบถามอย่างไร ต้องตอบให้ได้ ถ้าตอบไม่ได้ก็หมายความว่าตกเพียงแค่นั้น)

พระอาจารย์องค์สำคัญที่สุดของเจ้าพระคุณสมเด็จฯ คือ สมเด็จพระสังฆราช "ไถ่เถื่อน" (สุก) (สมเด็จพระสังฆราช (สุก) พระองค์นี้ เดิมอยู่วัดท่าทราย ริมคลองคูจาม ในแขวงจังหวัดพระนครศรีอยุธยา (ดูพระราชพงศาวดาร กรุงรัตนโกสินทร์รัชกาลที่ ๑) เมื่อรัชกาลที่ ๑ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ทรงอาราธนามาตั้งเป็นพระราชาคณะที่พระญาณสังวร ด้วยทรงเห็นว่าเป็นผู้มีชื่อเสียงในทางวิปัสสนาธุระเป็นที่นับถือของชนทั้งหลาย ถึงกับกล่าวกันว่า ทรงไว้ซึ่งเมตตาพรหมวิหารแก่กล้าถึงกับสามารถเลี้ยงไถ่เถื่อนให้เชื่อง ได้เหมือนไถ่บ้าน ท่านองเดียวกับที่สรรเสริญพระสุวรรณสาม

สมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต)

<http://www.amuletheritage.com/pdf/a03.pdf>

โพธิสัตว์ในเรื่องชาดก ต่อมาได้รับการแต่งตั้งให้เป็นสมเด็จพระสังฆราช ในรัชกาลที่ ๒ เมื่อพ.ศ. ๒๓๖๓ คนทั้งหลายจึงพากันถวายพระฉายานามว่า "พระสังฆราชโก่เถื่อน" และได้เสด็จมาประทับ ณ วัดมหาธาตุเพียง ๑ ปี ก็สิ้นพระชนม์ทรงพระชันษาได้ ๙๐ เมื่อถวายพระเพลิงศพแล้ว โปรดฯ ให้ปั้นรูปบรรจุอัฐิไว้ในกุฎีหลังหนึ่ง ด้านหน้าพระอุโบสถ

อัจฉริยภาพ ในการสร้างพระสมเด็จฯ นั้น เข้าใจว่าเจ้าพระคุณสมเด็จฯ ได้รับการศึกษามาจากพระอาจารย์พระองค์นี้ กล่าวคือ พระวัดพลับ ของสมเด็จพระสังฆราช (สุก) นี้ (สร้างตอนดำรงสมณศักดิ์เป็นพระญาณสังวร ครองวัดพลับ วัดนี้อยู่ในคลองบางกอกใหญ่ ฝั่งเหนือ จังหวัดธนบุรี เป็นวัดโบราณมีมาตั้งแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยา ตัววัดเดิมอยู่ทางด้านริม เดียวนี้ค่อนข้างไปทางตะวันตก) เมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าฯ ทรงอาราธนา พระอาจารย์สุก (สังฆราชโก่เถื่อน) มาจากวัดหอย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา นั้น ท่านขออยู่วัดอรัญญิก จึงโปรดให้อยู่วัดพลับแล้วสร้างพระอารามหลวง

เพิ่มเติมขยายออกมาอีก สมเด็จพระญาณสังวรนี้ ทรงเป็นพระอาจารย์ทางคันถธุระและวิปัสสนาธุระ
เจ้านายมาตั้งแต่รัชกาลที่ ๑ เป็นต้นมา พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ก็นิยมนิเทศศึกษา
วิปัสสนาธุระ ในสำนักสมเด็จพระญาณสังวร (สุก) ทั้งนี้ ที่วัดนี้ยังมีตำหนักจันทร์ ซึ่งเป็นที่ประทับ
ของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าฯ เมื่อทรงผนวช นอกจากนี้พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าฯ ยังโปรด
ให้ซ่อมพระอาราม แล้วพระราชทานเปลี่ยนนามวัดเสียใหม่ว่า "วัดราชสิทธิาราม"

ถึงในรัชกาลที่ ๔ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ โปรดให้สร้างพระเจดีย์ ทรงเครื่องไว้ข้างหน้าพระ
อาราม ๒ องค์ ๆ หนึ่งนามว่า "พระศิวราชนเจดีย์" พระเจดีย์องค์นี้ทรงอุทิศถวายพระบาทสมเด็จพระ
นั่งเกล้าฯ อีกองค์หนึ่ง ทรงขนานนามว่า "พระศิวจุมภฏเจดีย์" พระเจดีย์พระองค์นี้ทรงสร้างเป็นส่วน
พระองค์เอง ทั้งนี้เพื่อเป็นที่ระลึกว่า ได้เคยมาทรงศึกษาพระวิปัสสนา ในสำนักสมเด็จพระญาณสังวร
(สุก)

เมื่อพิเคราะห์ดูแล้วจะเห็นได้ว่า มีลักษณะของเนื้อ เหมือนเนื้อของพระสมเด็จฯ (ของเจ้าพระคุณ
สมเด็จฯ) ที่สุด แต่พระวัดพลับมีอายุในการสร้างสูงกว่าพระสมเด็จฯ ฉะนั้นจึงกล่าวได้ว่า เจ้าพระคุณ
สมเด็จฯ เอาแบบอย่างส่วนผสมผสานมาดัดแปลง และยิ่งพระสมเด็จฯ พิมพ์ทรงหลังเบี้ยด้วยแล้วก็
ยิ่งสังเกตได้ว่า ดัดแปลงเค้าแบบมาจากพระวัดพลับทีเดียว

อนึ่งการทรงไว้ซึ่งความเมตตากรุณา อันเป็นที่รักแห่งมนุษย์และสัตว์เดรัจฉานนั้นเจ้าพระคุณสมเด็จฯ
มีคุณลักษณะคล้ายคลึงสมเด็จพะสังฆราชพระอาจารย์พระองค์นี้มาก เข้าใจว่าเจ้าพระคุณสมเด็จฯ
มีความเลื่อมใสและเจริญรอยตามพระอาจารย์แทบทุกอย่าง.....

พระศิราศนเจดีย์ และ พระศิรจุมภฏเจดีย์

พระประวัติในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการสร้างพระเครื่อง

พระสมเด็จ อรหัง วัตมหาธาตุ

ก่อนกำเนิดพระเครื่อง พิมพ์สมเด็จวัดระฆังฯ นั้น พระสมเด็จอรหัง นับว่าเป็นยอดพระเครื่อง ต้นสกุลพระ ทรงสี่เหลี่ยมผืนผ้า หรือ แบบขึ้นฟัก มาก่อนนานแล้วผู้ริเริ่มพระเครื่องที่เรียกเราเรียกกันจนติดปากมาจนทุกวันนี้ว่า พระสมเด็จฯ และเป็นผู้สร้างพระสมเด็จ อรหัง ด้วยนั่นก็คือ สมเด็จ พระสังฆราช สุก ไก่เถื่อน

พระสมเด็จพระสังฆราช หรือเรียกกันสั้น ๆ ว่า พระสังฆราชไก่เถื่อน นั้นนับเป็นพระอาจารย์ผู้ยิ่งใหญ่ในวิद्याคมด้านเมตตามหานิยมผู้เป็นพระอาจารย์ของสมเด็จพะพุฒาจารย์ โต พรหมรังสี และยังเป็นพระบรมราชาจารย์ของล้นเกล้าฯ ในรัชกาลที่ 2, ที่ 3 และที่ 4 อีกด้วย

พระสังฆราชญาณสังวร สุก ไก่เถื่อน ผู้ให้กำเนิดต้นสกุล พระพิมพ์สมเด็จ องค์นี้ ประสูติเมื่อวันศุกร์ เดือน 2 ขึ้น 10 ค่ำ ปีฉลู จุลศักราช 1095 หรือ พ.ศ. 2276 ซึ่งตรงกับสมัยอยุธยา ในรัชกาลของพระเจ้าอยู่หัวบรมโกษฐ์ ท่านเป็นชาวกรุงเก่าชื่อ สุก และเข้าใจว่าก่อนถึงอายุ 34 ปี คือ พ.ศ. 2310 ซึ่งเป็นระยะที่กรุงศรีอยุธยาแตกครั้งสุดท้ายนั้น ท่านได้บวชมาก่อนแล้วหลายพรรษา จนปรากฏชัดจากพงศาวดารว่า ท่านได้เป็นเจ้าของอาวาสอยู่ที่ วัดท่าหอย ที่อยุธยา เมื่อสมัยกรุงธนบุรีนี้เอง

พระอาจารย์สุก หรือ พระญาณสังวรเถระ หรือ สมเด็จพระสังฆราชองค์ที่ 4 ของราชวงศ์จักรีนี้ นับว่าเป็นผู้หนึ่งที่ยืนดูการกระทำอันโหดร้ายของพม่าเมื่อคราวกรุงแตกมาแล้ว เหตุผลที่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก โปรดให้อารานาลงมาอยู่ที่วัดราชสิทธิารามนั้น ก็เห็นจะเป็นด้วย พระองค์ประสูติ เมื่อ พ.ศ. 2279 ในรัชกาลพระเจ้าอยู่หัวบรมโกษฐ์เช่นกัน นับแต่พระองค์ได้รับราชการเมื่อปลายสมัยอยุธยาจนกรุงแตกแล้วนั้น ก็ได้ทราบถึงเกียรติคุณของ พระอาจารย์สุก มาบ้างแล้ว จึงได้อารานาท่านลงมาอยู่ที่วัดพลับเมื่อประมาณ พ.ศ. 2325

สมเด็จพระสังฆราช ได้รับสถาปนาเป็นสมเด็จพระสังฆราชองค์ที่ 4 ของกรุงรัตนโกสินทร์ เมื่อ พ.ศ. 2363 ตรงกับวันพฤหัสบดี เดือนอ้าย ขึ้น 2 ค่ำปีมะโรง และได้ย้ายจากวัดพลับมาอยู่ที่วัดมหาธาตุได้เพียงปีเศษก็สิ้นพระชนม์ ณ วัดมหาธาตุ พระนคร เมื่อวันศุกร์เดือน 10 แรม 4 ค่ำ ปีมะเมีย ในรัชกาลของพระพุทธเลิศหล้านภาลัย จึงนับว่าเป็นสมเด็จพระสังฆราชองค์เดียว ที่ได้เห็นเหตุการณ์พม่าเผากรุงศรีอยุธยาและผนวชอยู่ในพระบวรพุทธศาสนาตั้งแต่สมัยอยุธยา, สมัยกรุงธนบุรี, จนถึงสมัยรัตนโกสินทร์, รวมพระชนมายุได้ถึง 90 ปี

พระญาณสังวร สุก ไม้เถื่อน ระหว่างอยู่ที่วัดราชสิทธิารามนั้น ปรากฏว่าได้เป็นที่นับถือของชาวบ้านตลอดขึ้นไปจนถึงเจ้านายเชื้อพระวงศ์ ต่างก็พากันไปฝากตัวเป็นลูกศิษย์ท่านเป็นจำนวนมาก ทั้งนี้ก็เห็นจะเป็นเพราะบรรดาสานุศิษย์เหล่านั้นต่างก็ได้เห็นกฤตยาคมอันลึกลับด้านเมตตาทาพรหมวิหารของท่าน ซึ่งสามารถเรียก ไม้เถื่อน จากป่าเป็นฝูง ๆ มารับการโปรยทานจากท่านเต็มลานวัดทุก ๆ วันนั่นเอง เหตุนี้ชาวบ้านสมัยนั้นจึงพากันเรียกท่านว่า พระสังฆราชไม้เถื่อน เพราะท่านสามารถเรียกไม้เถื่อนออกมาจากป่าด้วยแรงอาคม และยังได้ลิ้มรสอาหารเสกจากท่านด้วยแล้ว ไม้เถื่อนที่ว่าถึงกับไม่ยอมกลับเข้าป่า และเชื่องเป็นไม้บ้านไปเลย

การกำเนิดพระสมเด็จพระอรหันต์

นับตั้งแต่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ได้ทรงโปรดให้พระอาจารย์สุกหรือพระญาณสังวร เถระ มาอยู่ที่วัดราชสิทธิารามหรือวัดพลับ ที่ อ. บางกอกใหญ่ นครหลวงฝั่งธนบุรี แล้ว ต่อมาวัดนี้ก็เจริญรุ่งเรืองขึ้นเป็นลำดับ การทรงผนวชของพระราชวงศ์แต่ละพระองค์นั้น ภายหลังมักจะเสด็จไปศึกษาวิปัสสนา ที่สำนักพระญาณสังวร ณ วัดราชสิทธิารามอยู่เสมอ เช่นพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว, และพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว นั้นพระญาณสังวร สุก ไม้เถื่อน ก็ได้เป็นพระบรมราชาจารย์ของพระมหากษัตริย์ทั้ง 3 พระองค์นี้ด้วย

3. พระสมเด็จจอร์หัง พิมพ์เกศเปลวเพลิง นี่เป็นอีกพิมพ์หนึ่งซึ่งนอกจากจะมีน้อยแล้ว แม้จะหาชมก็ยากนัก พระพิมพ์นี้ทั้งความงามและขนาดจะเหมือนกับ พิมพ์สังฆาฏิ มีเพี้ยนอยู่บ้างก็ตรงที่มีเกศขมวดม้วนเป็นตัว อุ และรูปทรงค่อนข้างจะลุด ส่วนฐานประทับถึงแม้จะเป็นแบบ 3 ชั้น แต่ก็หนากว่ากันมาก พระพิมพ์นี้เป็นพระเนื้อผงสีขาว ด้านหลังเป็นแบบราบโดยไม่มีอักขระขอมปรากฏให้เห็นเลย ส่วนขนาดจะเท่ากับพิมพ์แรก ๆ

4. พระสมเด็จจอร์หัง พิมพ์โต๊ะกัง ขนาดพระพิมพ์นี้จะเท่ากับ 3 พิมพ์แรกสัญลักษณ์ที่ควรจดจำกับพระสมเด็จพิมพ์โต๊ะกัง นี้ได้ง่าย ๆ ก็คือ เป็นพระผงผสมวานเนียออกสีแดงคล้าย ปูนแห้ง แม้ค่อนข้างหย่อนงามไปบ้าง แต่ก็ยังเป็นอีกพิมพ์หนึ่งที่หาชมได้ยาก ด้านหลังของพระพิมพ์นี้จะถูกปั๊มลึกปรากฏเป็นอักขระคำว่า อรหัง นูนขึ้นมา ผิดกับ 3 พิมพ์แรกซึ่งถูกจารึกบุ๋มลงไปด้วยการจารึกเส้นเล็ก ๆ ด้วยมือตอนเนื้อพระยังไม่แห้ง

5. พระสมเด็จจอร์หัง พิมพ์เล็ก พระพิมพ์นี้จะมีขนาดสูงเพียง 2.3 ซม. เท่านั้น เป็นพระเนื้อผงสีขาว ซึ่งมีพุทธลักษณะเหมือนเช่นกับทุก ๆ พิมพ์ที่กล่าวไปแล้ว หากแต่ได้เพิ่มประภามณฑลล้อมรอบเศียรขึ้นมาอีกแบบเท่านั้นเอง นับว่าเป็นพระอีกพิมพ์หนึ่งที่หาชมได้ยากพอ ๆ กับพิมพ์เกศเปลวเพลิงที่เดียวสำหรับด้านหลังจะลงจารึกคำว่า อะระหัง ไว้ด้วยเช่นกัน

พระสมเด็จจอร์หัง มีสองกรุ

พระสมเด็จจอร์หังทั้ง 5 พิมพ์ ดังได้กล่าวไปแล้วนั้น บางพิมพ์ตรงกัน แต่เนื้อกลับไม่เหมือนกัน หรือบางพิมพ์จารึกที่ลงไว้ด้านหลังกลับเป็นอักขระเล็กบ้าง, ใหญ่บ้าง, โดยไม่เท่ากันนั้น ก็เพราะพระสมเด็จจอร์หังนี้ มีแยกออกเป็น 2 กรุดังจะกล่าวไว้พอเป็นสังเขปดังนี้

1. พระสมเด็จจอร์หัง กรุวัดมหาธาตุ กล่าวกันว่ามีผู้พบพระเพียง 3 พิมพ์เท่านั้น คือ 1. พิมพ์สังฆาฏิ
2. พิมพ์ฐานคู่ 3. พิมพ์เล็ก โดยจะเป็นพระเนื้อผงสีขาวทั้งหมดส่วนพิมพ์เกศเปลวเพลิงนั้น ต่างก็พูดกันว่า เป็นพระเครื่องพิมพ์แรกที่สมเด็จพระท่านอาจทำการทดลอง และได้แจกจ่ายไปก่อนแล้ว ตั้งแต่

เมื่อครั้งอยู่ที่วัดพลับก็ว่าได้ พระสมเด็จกรุวัดมหาธาตุนี้ โดยทางเนื้อจะละเอียดขาวและมีความแน่น
ตัวมาก พระทุก ๆ องค์หากมิได้ใช้ หรือเมื่อออกจากกรุใหม่ ๆ จะมีฝ้าคราบขาวนวลหุ้มติดอยู่ทุกองค์
บางองค์ก็ปิดทองล่องชาด และบางองค์ถึงกับเนื้ออกแบบพระวัดพลับก็มี ส่วนด้านหลังอักษรที่
จารึกไว้ นั้น ตัวอักษรจะเท่ากัน และค่อนข้างใหญ่กว่าของกรุวัดสร้อยทองอีกเล็กน้อย

2. พระสมเด็จจอร์หัง กรุวัดสร้อยทอง พระสมเด็จกรุนี้ได้มีผู้พบภายหลังจากกรุวัดมหาธาตุ ได้เผย
โฉมออกมาแล้ว พระที่พบคือสมเด็จจอร์หังพิมพ์สังฆาฏิ, พิมพ์โต๊ะกัง, และพิมพ์ฐานคู่ ซึ่งเป็นพิมพ์ใหญ่
ทั้งหมด พิมพ์แรกจะเห็นชายสังฆาฏิชัดเจน เช่นเดียวกับกรุวัดมหาธาตุแต่เนื้อจะหยาบกว่า แก่ผง
เกสรดอกไม้และมีทรายปนอยู่ด้วย ส่วน พิมพ์โต๊ะกัง เป็นพระเนื้อสีแดง มีคราบกรุจับนวลขาวทั่วไป
ตราปั๊มด้านหลังจะปรากฏแบบลึกลงขึ้นมาชัดเจนอ่านง่าย ส่วนพิมพ์เล็กไม่ปรากฏพบอยู่ในกรุนี้เลย
เรื่องสมเด็จจอร์หังกรุวัดสร้อยทองนี้ บางท่านก็ว่าสมเด็จพระสังฆราชสุข ท่านได้สร้างให้กับวัดนี้ไว้ แต่
พระภิกษุผู้ชราชื่อ แพร ซึ่งอยู่ที่วัดสร้อยทอง ได้เล่าให้ผู้เขียนฟังว่า... พระสมเด็จกรุนี้ ความจริงแล้ว
ผู้สร้างคือพระอาจารย์ กุญ ซึ่งเป็นศิษย์ของสมเด็จพระสังฆราชโกเถื่อนอีกองค์หนึ่ง ท่านได้สร้างไว้โดย
ใช้แม่พิมพ์เดิม แต่เนื้อและการลงจารึกด้านหลังจะเล็กผิดกว่ากันมาก

ส่วนเรื่องพระสมเด็จจอร์หัง พิมพ์โต๊ะกัง นั้นเข้าใจว่า得有ชาวจีนสร้างเป็นกุศลร่วมลงกรุไว้ที่วัด
สร้อยทอง พระพิมพ์นี้จึงมีสีแดง สีแห่งความรุ่งโรจน์ ซึ่งชาวจีนนิยมกันมาก และที่เรียกว่า พิมพ์โต๊ะ
กัง ก็เห็นจะเป็นเพราะตราด้านหลังคำว่า อรหัง ซึ่งโดยปกติแล้ว จะใช้เหล็กแหลมเขียน แต่พระ
สมเด็จจอร์หังสีแดงพิมพ์นี้กลับใช้ตราปั๊มลึกลง โดยตัวอักษรหนังสือจะนูนขึ้นมาเหมือนกับตราปั๊ม
ของร้านทอง ตั้งโต๊ะกัง ที่ปั๊มติดกับสร้อย เลยเป็นเหตุให้นักเลงพระยุคนั้นเห็นดีเห็นชอบเรียกชื่อพระ
พิมพ์นี้ว่า พระสมเด็จจอร์หัง พิมพ์โต๊ะกัง ตั้งแต่นั้นมา

พุทธคุณของพระสมเด็จจอรหัง

สำหรับเรื่องพุทธคุณการใช้จากผู้ได้ประสบการณ์กับพระสมเด็จพิมพ์นี้มาแล้วนั้นถึงแม้ว่าจะไม่ดั่งกระฉ่อนเช่นพระสมเด็จวัดระฆังฯ หรือสมเด็จบางขุนพรหมก็ตาม ได้มีนักเผชิญโชคผู้ได้มีประสบการณ์อันมหัศจรรย์จากพระสมเด็จจอรหังมาแล้ว ถึงกับตื่นตะลึงและหวงแหนกันยิ่งนัก เพราะพระสมเด็จพิมพ์นี้ดีทางเมตตามหานิยม และแคล้วคลาดเหมือนเช่นพระสมเด็จวัดระฆังฯทุกอย่าง ยกเว้นพระสมเด็จจอรหังสีแดงเท่านั้นซึ่งนอกจากจะมีเมตตามหานิยมแล้วยังเพิ่มด้านกระพันชาตรีไว้อีกทางหนึ่งด้วย

เพื่อให้เรื่องพระสมเด็จจอรหัง ยอดพระ ต้นสกุลพระสมเด็จ ของ สมเด็จพะสังฆราชโกเถื่อน ได้จบลงอย่างสมบูรณ์ ต่อไปนี้ขอเสนอเรื่องราวตอนหนึ่งที่คุณ เฉลิม แก้วสีรุ่ง ซึ่งเป็นชาวนนทบุรี ได้เผชิญกับอิทธิปาฏิหาริย์จากพระสมเด็จจอรหังจนถึงกับตะลึงงันอยู่กับที่มาแล้ว เป็นเรื่องทิ้งท้ายไว้ดังต่อไปนี้... เรื่องก็มีอยู่ว่า เมื่อ พ.ศ. 2508 คุณเฉลิมมีอาชีพรับซื้อขายผลไม้เป็นประจำอยู่ที่เมืองนนท์ วันหนึ่งมีชาวสวนข้างบ้านมาบอกจะขายทุเรียนส่วนหนึ่งให้ และขอร้องให้ไปดูด้วย คุณเฉลิมรักทุเรียนมากจนลืมนกยูงแจบ้าน และลืมนกกระทิง พระสมเด็จจอรหัง พร้อมด้วยสร้อยคอทองคำหนัก 3 บาท กับกระเป๋าเงินซึ่งมีเงินอยู่ในนั้นถึงแปดพันบาทด้วย

คุณเฉลิมมานึกขึ้นได้ก็เหตุการณ์ได้ผ่านไปแล้วถึง 3 ชั่วโมง เขาจึงรีบกลับบ้านทันทีแต่ก็ต้องถึงกับตะลึงงันอยู่กับที่เมื่อมาถึงบ้าน เพราะขณะนั้นประตูบ้านได้เปิดอ้า ข้าวของในบ้านถูกรื้อกระจัดกระจายเกลื่อน เสื้อผ้าส่วนหนึ่งและเข็มขัดนาฬิกาของภรรยาเขาได้ถูกคนร้ายลักไป แต่...คุณพระช่วย

คุณพระได้ช่วยคุณเฉลิมไว้อย่างปาฏิหาริย์จริง ๆ ด้วย ที่ว่าปาฏิหาริย์ก็เพราะทั้งสร้อยคอรวมทั้งพระและเงินอีกแปดพันบาท ที่กองอยู่หน้าโต๊ะเครื่องแป้งอย่างชนิดที่ใครโผล่เข้าไปในบ้านก็ต้องมองเห็นได้อย่างถนัดตาทีเดียวนั้น ของดังกล่าวยังคงอยู่ ณ ที่นั้นโดยไม่มีใครมาขยับไปไหนเลย

เรื่องนี้คุณเฉลิมบอกกับผู้เขียนว่า นั่นคือผลแห่งการแคล้วคลาด อันเกิดจากอิทธิปฎิหาริย์ของพระสมเด็จจอร์หังได้พรางตาคนร้ายไว้แน่ ๆ หรือถ้าใครว่าไม่แน่ละก็คนร้ายกลุ่มนั้นก็คงจะตาบอดเท่าตัวเอง

คุณเฉลิมบอกว่า ขณะนี้เขาได้ย้ายบ้านและเป็นเจ้าของสวนลำไยอยู่ที่เชียงใหม่แล้ว สาเหตุที่ได้เปลี่ยนอาชีพ จนพอจะมีกินกับเขาบ้างแล้วนี้ ก็เรื่อง พระสมเด็จจอร์หัง ท่านช่วยผมอีกเหมือนกัน ผมได้อารธนาบูชาขอโชคลาภท่าน เพื่อขอทุนไปซื้อลำไย ด้วยการไปซื้อลอตเตอรี่ที่จังหวัด 2 ใบ คุณเฉลิมยืนยันว่า ไม่ชอบและไม่เคยซื้อกับเขาเลย นอกจากครั้งนี้เท่านั้น พอถึงเวลาหวยออก ทั้งเขาและภรรยาดีใจจนแทบเป็นลมเป็นแล้งเอาทีเดียว ทั้งนี้ก็เพราะสลากลอตเตอรี่ทั้ง 2 ใบนั้น ใบแรกถูกรางวัลที่ 3 และอีกใบหนึ่งก็ถูกลเลขท้าย 3 ตัวด้วย

นี่คือเรื่องราวที่คุณเฉลิม แก้วสีรุ่ง ได้เล่าให้กับผู้เขียนฟังเมื่อ พ.ศ. 2512 ซึ่งขณะนั้นเขาและครอบครัวได้ครองเรือนกันอย่างผาสุกด้วยฐานะที่มั่นคงพอสมควรแล้ว และสิ่งเดียวที่ไม่มีใครมาพรากจากคอเขาได้เลยคือ พระสมเด็จจอร์หัง เนื้อผงสีขาวองค์เดียวที่เขารักหวงแหนราวกับชีวิตติดตัวเขาอยู่ตลอดเวลาทีเดียว

เดี๋ยวนี้เราก็อู้แล้วว่า พระสมเด็จจอร์หัง นอกจากผู้สร้างจะเป็นสมเด็จเจ้าพระสังฆราชเป็นพระบรมราชาจารย์ของในหลวงทั้ง 3 พระองค์แล้ว ยังเป็นพระอาจารย์ของสมเด็จเจ้าพระพุฒาจารย์ อีกด้วย และสำหรับด้านพระเครื่องฯ พระสมเด็จจอร์หัง ก็คือพระต้นสกุลพระสมเด็จทั้งหมด อันเปรียบได้ดั่งจักรพรรดิพระสมเด็จ ซึ่งเปี่ยมด้วยพุทธาคมมนต์ขลังด้านมหานิยมและแคล้วคลาด จากสมเด็จเจ้าพระสังฆราชไก่อื่อน ผู้เลี้ยงไก่ป่าให้เชื่องได้ดั่งไก่อ่านไว้เต็มลานนั่นเอง

พระวัดพลับ พิมพ์ตุ๊กตาใหญ่

พระวัดพลับ พิมพ์ตุ๊กตาใหญ่

พระวัดพลับ พิมพ์ตุ๊กตาใหญ่

พิมพ์วันทาเสมา

พิมพ์วันทาเสมา ขนาดเล็ก เปรียบเทียบกับ ขนาดปกติ

พิมพ์วันทาเสมา ขนาดเล็ก เปรียบเทียบกับ ขนาดปกติ

พิมพ์วันทาเสมา ขนาดเล็ก เปรียบเทียบกับ ขนาดปกติ

พระปิดตา วัดพลับ

พระสมเด็จจอร์หัง พิมพ์สังฆาฏิไม่มีหู

พระสมเด็จอรหัง พิมพ์เล็ก

จิตรกรรมฝาผนังวัดราชสิทธิาราม

ที่มา : dharma-gateway, www.dharma-gateway.com/ , สมเด็จพระอริยวงศญาณ สมเด็จพระสังฆราช (สุก ญาณสังวร) วัดมหาธาตุ , (อ้างอิงแหล่งข้อมูล : นิตยสารธรรมจักษุ ปีที่ ๘๐ ฉบับที่ ๖ ตุลาคม ๒๕๓๙ , www.soonphra.com/ , www.tumnan.com/)

สุรสวัสดิ์ สุขสวัสดิ์, ม.ล. วัดราชสิทธิาราม. กรุงเทพมหานคร : เมืองโบราณ, 2525.
เผยแพร่ที่ <https://pantip.com/>

วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี, วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ราชวรมหาวิหาร.

amuletheritage.com